

**UNIVERSITATEA „1 DECEMBRIE 1918” DIN ALBA IULIA,
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ**

**Biserică, stat și societate în Imperiul romano-bizantin (313-1204).
Interferențe, conlucrare și controverse**

- REZUMAT –

**TEZĂ DE ABILITARE
DOMENIUL: TEOLOGIE**

**Candidat:
Conf. univ. dr. Remus Mihai FERARU**

Alba Iulia, 2020

Biserică, stat și societate în Imperiul romano-bizantin (313-1204). Interferențe, conlucrare și controverse

Rezumat

Teza de abilitare intitulată *Biserică, stat și societate în Imperiul romano-bizantin (313-1204). Interferențe, conlucrare și controverse* prezintă realizările mele profesionale și științifice obținute în cariera academică, punând accent pe activitatea științifică desfășurată după obținerea titlului de doctor în teologie în anul 2012. De asemenea, această teză prezintă un plan individual de cercetare științifică pe termen scurt și mediu și principalele direcții de cercetare științifică în care se încadrează proiectele de cercetare propuse potențialilor doctoranzi. Teza de față se structurează în trei părți, inegale ca întindere; fiecare parte este împărțită, la rândul ei, în capitole și subcapitole.

În prima parte (I. *Realizări profesionale și științifice*), prezint etapele formării mele profesionale și evoluția carierei mele academice. În continuare prezint activitatea didactică desfășurată în țară (principalele cursuri predate, responsabilitățile pedagogice) și în străinătate (mobilitățile de predare Erasmus + efectuate la Université d'Angers în 2014, Université de Franche-Comté din Besançon în 2016, 2017, 2018, 2019, 2023 și Université Savoie Mont Blanc din Chambéry în 2023). Formarea mea profesională umanistă (teologică, filologică și istorică) precum și cele două titluri de doctor în teologie și istorie mi-au permis să predau o paletă largă de cursuri, seminarii și cursuri practice în a căror tematică am integrat rezultatele activității mele științifice. În egală măsură, am introdus cursuri noi în planurile de învățământ ale programelor de studii de licență și masterat la care predau începând din anul 1997.

În prima parte a tezei de abilitare, fac o prezentare sintetică cantitativă a activității mele de cercetare științifică. Vizibilitatea și impactul activității științifice desfășurate pot fi evaluate în funcție de aprecierile de care s-a bucurat aceasta atât în țară și cât și în străinătate. Vizibilitatea activității mele științifice se concretizează mai ales prin câștigarea a două burse de studii post-doctorale „Andrew W. Mellon” la fundația *Maison des Sciences de l'Homme* din Paris (2006, 2008), efectuarea a două stagii de cercetare în calitate de profesor invitat la *L'Institut des Sciences et Techniques de l'Antiquité* (EA - 4011), *Université de Franche-Comté*, Besançon și susținerea a 13 conferințe invitate în timpul stagiilor de predare și de cercetare efectuate în străinătate (*Université d'Angers*, *Université de Franche-Comté* din Besançon, *Université Savoie Mont Blanc*). Impactul activității mele științifice reiese din cele 115 citări ale lucrărilor mele în cărți, volume colective și reviste de specialitate publicate în țară și în străinătate.

În partea a doua a prezentei teze (II. *Activitatea de cercetare științifică*), am prezentat în manieră reflexiv-critică activitatea mea de cercetare care s-a derulat pe cinci direcții principale

conectate între ele: 1. Biserică, stat și societate în Imperiul romano-bizantin și în Regatul maghiar în secolele IV-XI; 2. Dogmă și erezie. Contribuția primelor două sinoade ecumenice, a Părinților și scriitorilor bisericești la elaborarea doctrinei ecleziiale și a terminologiei trinitare; 3. Acrivie și iconomie bisericească la Bizanț între teorie și practică; 4. Cultul Bisericii în epoca sinoadelor ecumenice; 5. Creștinismul și cultura profană în primele cinci veacuri creștine; 6. Alte contribuții științifice de istorie bisericească. Activitatea de cercetare specifică fiecărei direcții de cercetare este prezentată după următorul plan: obiectivele și metodologia cercetării, izvoarele utilizate, stadiul bibliografiei referitor la tematica abordată, planul și rezultatele cercetării.

Principala mea direcție de cercetare vizează analiza relațiilor dintre Biserică și stat și implicațiile acestor relații pe plan politic, ideologic, religios și administrativ. Teza mea de doctorat intitulată *Biserica și statul bizantin în timpul dinastiei Heraclizilor* se încadrează în această direcție de cercetare, inițiată în cercetarea românească de către Pr. Prof. dr. Nicolae Chifăr. Mai precis, cercetarea mea are ca obiect dinamica raporturilor dintre Biserică și stat în Imperiul romano-bizantin în secolele IV-VII, precum și în Regatul maghiar în prima jumătate a secolului al XI-lea.

Relația dintre Biserică și stat în timpul domniei lui Constantin cel Mare face obiectul unui articol publicat în 2018. Constantin cel Mare a pus bazele relației dintre Biserică și stat, religia creștină fiind văzută ca un liant al întregii existențe a Imperiului. Împăratul a înțeles că favorizarea creștinismului constituia o necesitate pentru statul roman la începutul secolului al IV-lea. În opinia sa, unitatea de credință a Imperiului asigura unitatea sa politică. Biserica a constituit un factor de întărire a păcii și stabilității Imperiului. Împăratul a considerat Biserica drept un instrument pentru realizarea scopurilor sale, ea fiind tratată ca atare, apărată ca oricare instituție utilă statului, dar și controlată pentru a corespunde într-un totu politic imperiale.

Legislația lui Constantin cel Mare referitoare la familie face obiectul studiului nostru intitulat *Statutul familiei în legislația împăratului Constantin cel Mare*. Începând cu domnia lui Constantin cel Mare, statul roman a început să integreze în legislație unele principii de etică familială creștină. Dispozițiile legislative emise de către Constantin cel Mare arată intenția sa de a remodela legislația familiei și prin aceasta de a iniția un vast proiect de reconstrucție morală a societății romane a cărei celulă de bază rămâne familia.

Un articol publicat în 2018 abordează problematica *relațiilor dintre Biserică și stat în prefectura Illyricum în secolele VI-VII*. Domnia împăratului Iustinian (527-565) a fost marcată de o conlucrare armonioasă între Biserică și stat. În viziunea împăratului, relația dintre Biserică și stat se întemeiază pe conceptul de *συμφωνία* (*concordie* sau *armonie*), percepută ca o egalitate în drepturi și o conlucrare a celor două puteri: laică și ecleziastică. Instituirea doctrinei *symphoniei* a fost urmată de aplicarea ei în practică. Legislația lui Iustinian a extins din ce în ce mai mult competențele episcopilor în administrația civilă. În orașele bizantine din Illyricum, episcopul este

conducătorul consiliului notabililor municipali și reprezentantul lor firesc. În același timp, el joacă rolul de intermediar între puterea centrală și administrația municipală. În prefectura Illyricum-ului, organizarea administrativă a Bisericii se modelează pe organizarea politico-administrativă a statului.

Relația dintre Biserică și stat în Imperiul bizantin în timpul dinastiei Heraclizilor (610-715) face obiectul tezei mele de doctorat publicată în 2016 sub titlul *Biserică și stat în Bizanț: de la Heraclie până la Anastasie al II-lea (610-715)* (Sibiu, Ed. Astra Museum / Timișoara, Ed. Eurostampa). Tematica tezei de doctorat a fost aprofundată într-o serie de articole și studii publicate în reviste de specialitate și în volume colective. Teza de doctorat abordează relațiile dintre *sacerdotium* și *imperium* în timpul domniei împăraților Heraclie (610-641), Constans al II-lea (641-668), Constantin al IV-lea (668-685), Iustinian al II-lea (685-695; 705-711), Philippikos Bardanes (711-713) și Anastasie al II-lea (713-715).

În prima decadă a domniei lui Heraclie, colaborarea dintre Biserică și stat s-a întemeiat pe principiul *symphoniei* bizantine formulate de către împăratul Iustinian I. Legislația bisericească promulgată de către Heraclie a confirmat și a întărit drepturile și privilegiile Bisericii. Heraclie a promovat o politică fermă care viza să refacă unitatea Bisericii răsăritene, prin reconcilierea Constantinopolului cu Bisericile necalcedoniene din Orient. Erezia monotelită a fost concepută în mod deliberat pentru a-i readuce pe monofiziți în Biserica imperială. Decretul *Ekthesis* prin care a fost impus monotelismul constituie o expresie evidentă a *cezarpapismului* imperial și o încălcare a principiului *symphoniei* bizantine. Conflictul dintre Biserică și stat a atins punctul culminant în timpul domniei lui Constans al II-lea. Actele procesului Sfântului Maxim Mărturisitorul evidențiază o nouă viziune referitoare la relația dintre Biserică și stat care se va impune progresiv. Potrivit Sfântului Maxim, dogmele Bisericii nu trebuie în nici un caz modificate în scopul concesiilor și compromisului, iar împăratul trebuie să lase pe seama episcopilor conducerea Bisericii. Pe de altă parte, împăratul este un laic și nu are nici un drept să ia decizii în materie de credință, aceasta fiind treaba exclusivă a Bisericii. Aceste idei vor fi puse în practică la sinodul al VI-lea Ecumenic de la Constantinopol (680-681) convocat de către împăratul Constantin al IV-lea.

Relația dintre Biserică și stat în Regatul maghiar în prima jumătate a secolului al XI-lea face obiectul unui studiu publicat în 2015. Acest studiu are ca obiect valorificarea și interpretarea informațiilor cu caracter istoric furnizate de către cele două izvoare analizate, și anume *biografia anonimă a episcopului Gerard de Cenad (Legenda Sancti Gerhardi episcopi sau Vita Sancti Gerardi)* și *Deliberatio*, un tratat teologico-filosofic aparținând aceluiași Gerard de Cenad. Problematicele raporturile dintre *sacerdotium* și *imperium* în Regatul maghiar în veacul al XI-lea a fost abordată dintr-o perspectivă istorică și teologică. Cercetarea noastră pleacă de la premisa că relația strânsă dintre Biserică și regalitatea maghiară constituie fundamentul organizării politice a

Ungariei medievale. În egală măsură, cercetarea noastră se întemeiază pe analiza și interpretarea izvoarelor literare.

Preocupările mele științifice referitoare la contribuția primelor două sinoade ecumenice, precum și a Părinților și scriitorilor bisericești la elaborarea doctrinei ecleziale și a terminologiei trinitare, s-au concretizat în elaborarea și publicarea a două studii care tratează *originea, dezvoltarea și semnificația Crezului niceo-constantinopolitan* și respectiv *elaborarea și cristalizarea terminologiei trinitare în secolele II-IV. Crezul Romano-Niceo-Constantinopolitan* reprezintă celula-mamă a întregii dezvoltări dogmatice în cadrul Bisericii. El exprimă esența creștinismului. Rădăcinile sale se regăsesc în Sfânta Scriptură și în mărturisirile de credință formulate de către Părinții apostolici și de către unii apologeți, din care preia două elemente: menționarea Sfintei Treimi și secvența hristologică referitoare la viața, patimile, moartea și învierea Mântuitorului Iisus Hristos. Simbolul Constantinopolitan este o mărturisire de credință prin excelență liturgică. Odată cu Sinodul al II-lea Ecumenic de la Constantinopol, Crezul Constantinopolitan a devenit un „simbol” al unității bisericești a Apusului și Răsăritului creștin.

Terminologia trinitară face obiectul unui studiu publicat în 2015. Dogma Sfintei Treimi își are începuturile în tradiția iudeo-creștină. Vechiul Testament pregătește terenul pentru dogma Sfintei Treimi care se revelează în Noul Testament. În Biserica primară, credincioșii nu-și puneau întrebarea în ce constă natura lui Dumnezeu sau Ipostasul dumnezeiesc. Ei doar își mărturiseau credința prin *Simbolurile de credință* (Simbolul Apostolic, Simbolul Atanasian, Simbolul ierusalimitean, Simbolul alexandrin, etc.). Problema unui Dumnezeu *Unul după ființă și întreit în Persoane* s-a pus în Biserică încă de la începutul secolului al III-lea. Prin mărturisirea celor trei nume divine, creștinii au ajuns să-și pună problema numărului Persoanelor în ființa lui Dumnezeu. Termenii folosiți pentru a desemna esența sau ființa comună a Dumnezeirii, și respectiv Persoanele Treimii au fost împrumutați din limbajul filosofic grecesc; este vorba despre *οὐσία* (*esență, substanță, ființă*), *ὑπόστασις* (*fundament, bază, temelie, sediment, substanță*) și *πρόσωπον* (*față, chip, mască de actor*). Scriitorii creștini din secolele II-III (Teofil din Antiohia, Origen) au creat fundamentele terminologiei trinitare. În Occident, Tertulian a fixat limbajul trinitar. Lungul drum parcurs de procesul de elaborare al formulei trinitare s-a încheiat, în linii mari, în a doua jumătate a secolului al IV-lea. Elaborarea formulei trinitare a constituit un act de reconciliere în același timp conceptuală și umană a creștinilor, în urma căruia Bisericile lor divizate și-au regăsit unitatea.

Trei dintre publicații mele tratează problematica *acriviei și iconomiei* bisericești între teorie și practică. Studiile noastre aduc câteva elemente noi cu privire la definirea și aplicarea principiului *iconomiei* bisericești de către înalții clerici implicați în conflictul dintre Biserică și stat.

Patriarhul melkit, Evloghie al Alexandriei (580-607) este primul autor creștin care abordează cu temeinicie problematica *iconomiei* bisericești. Evloghie pleacă de la premisa că nu

poate exista *iconomie* în materie de dogme. Potrivit Sfântului Anastasie (630-700), iconomia bisericească se definește ca o *excepție* de la rigoarea dreptului sau o reducere deliberată a rigorii canoanelor acordată prin condescendență (*διὰ συγκατάβασιν*). Sfântul Maxim Mărturisitorul pleacă de la premisa că *oikonomia* nu se poate aplica, în niciun caz, în materie de dogme și credință. Patriarhul Ioan al VI-lea (712-715) asociază iconomia cu ideea de *restricție mentală* și cu cea de *disimulare* a limbajului.

În secolul al VII-lea, Biserica a pus în aplicare *iconomia* în contextul conflictelor pe care le-a avut cu statul bizantin. În majoritatea cazurilor, *oikonomia* exprimă concesiile făcute puterii imperiale de către Biserică sau compromisurile pe care membrii clerului le-au acceptat ca urmare a constrângerilor și presiunilor exercitate de către împărat. Sinodul al VI-lea ecumenic (680-681) a pus în practică ideile Sfântului Maxim Mărturisitorul; definiția dogmatică emisă cu această ocazie interzice elaborarea unor noi mărturisiri de credință în scopul înfăptuirii unirii religioase cu evreii, păgânii sau ereticii prin compromis (*iconomie*). În secolul al VII-lea, *iconomia* a fost utilizată de Biserică în domeniul cultului și în special în administrarea Sfintelor Taine.

Învățătura despre *iconomia* bisericească apare pe deplin cristalizată sub pana Sfântului Teodor Studitul (759-826). În numele *acriviei*, Sfântul Teodor Studitul respinge toate formele de *iconomie*. Învățătura despre *iconomie* formulată de către Sfântul Teodor evidențiază rigoarea și rigiditatea acestuia. În opinia sa, *iconomia* poate să tempereze rigoarea aplicării canoanelor, însă nu poate să suspende aplicarea dispozițiilor canonice. Însă, Sfântul Teodor contestă și faptul că utilizarea *iconomiei* constituie un drept exclusiv al ierarhiei bisericești care nu poate să decidă în mod discreționar atunci când este vorba de canoanele Bisericii. De asemenea, nu este permis să se acopere un abuz de putere prin aplicarea *iconomiei*.

Principiul *iconomiei* a fost evocat în repetate rânduri în prima jumătate a secolului al X-lea, în contextul conflictului dintre stat și Biserică, care i-a avut ca protagoniști pe împăratul Leon al VI-lea Filosoful (886-912) și pe patriarhul Nicolae Misticul al Constantinopolului (901-907; 912-925). Studiul nostru are ca obiect expunerea concepției despre *iconomie* a patriarhului Nicolae Misticul și modul în care *iconomia* a fost aplicată în *disputa tetragamică*. Nicolae Misticul definește *iconomia* bisericească; el apropie *iconomia* de *condescendență* (*συγκατάβασις*) sau *pogorământ* care ia în considerare, înainte de toate, binele penitentului. Patriarhul pleacă de la premisa că o măsură de *iconomie* nu trebuie să suspende aplicarea unui canon pentru a îngădui greșeala; totodată, *iconomia* nu trebuie să fie aplicată decât după greșală (*post factum*) și pocăință. Tetragamia (cea de a patra căsătorie a împăratului Leon al VI-lea) se prezintă ca un caz clasic de *iconomie* în care este încălcată o dispoziție canonică considerată până atunci inviolabilă. Criza tetragamiei face necesară aplicarea *iconomiei* la care se va recurge ori de câte ori va izbucni un nou conflict între Biserică și stat.

Cultul Bisericii în epoca sinoadelor ecumenice face obiectul studiului intitulat *Cultul Maicii Domnului în secolele V-VII*. Domnia împăratului Marcian (450-457) și a împărătesei Pulcheria (399-453) marchează *prima etapă în dezvoltarea cultului mariologic la Constantinopol*. Cinstirea Maicii Domnului în cultul Bisericii s-a manifestat prin instituirea unor sărbători sau a unor zile de sărbătoare în calendarul bisericesc, consacrate pomenirii și cinstirii Sfintei Fecioare, precum și comemorării minunilor săvârșite prin puterea Preacuratei după adormirea ei. Domniile lui Iustinian I și Mauricius (582-602) marchează *o nouă etapă în evoluția cultului mariologic*, etapă caracterizată prin omogenizarea și unificarea acestuia din urmă. Secolul al VII-lea marchează *o etapă importantă în dezvoltarea cultului mariologic*. În prima jumătate a acestui veac, Maica Domnului ocupă un loc central în viața religioasă a Constantinopolului, fiind cinstită în calitate de protectoare a capitalei imperiale. Cinstirea Maicii Domnului în cultul Bisericii s-a manifestat prin instituirea unor zile de sărbătoare consacrate comemorării minunilor săvârșite prin puterea Născătoarei de Dumnezeu în timpul confruntărilor bizantino-avare din 623 și 626. Populația Constantinopolului a comemorat eliberarea capitalei imperiale de atacul avarilor din 626, ocazie cu care a fost cântat *Imnul Acatist*, o cântare de laudă și mulțumire consacrată Maicii Domnului, căreia locuitorii capitalei imperiale i-au atribuit biruința asupra avarilor și salvarea cetății.

Începând din a doua jumătate a secolului al V-lea, iconografia marianică reflectă cele mai importante aspecte ale învățaturii despre Maica Domnului, și se dezvoltă strâns legată de cultul mariologic. Maica Domnului zugrăvită în icoanele realizate în această perioadă reunește, alături de partenogeneza și maternitatea divină, și „funcția” de ocrotitoare a familiei imperiale și a întregului Imperiu. Imaginea Maicii Domnului cu Pruncul care figurează pe sigiliile imperiale din a doua jumătate a secolului al VI-lea constituie o sursă de legitimare a autorității imperiale. Începând din a doua jumătate a secolului al VI-lea și de-a lungul secolului următor, iconografia Maicii Domnului ilustrează funcțiile acesteia de protectoare a Constantinopolului și strateg nebirit. La Biserica Vlacherne din Constantinopol a apărut un tip iconografic specific al Maicii Domnului, cunoscut sub numele de Maica Domnului *Blachernitissa*.

Una dintre direcțiile mele de cercetare o constituie problematica raporturilor dintre creștinism și cultura profană sau păgână. Termenul de „cultură profană” desemnează cultura antică, greacă și latină, care se dezvoltă în bazinul mediteranean în epoca Antichității greco-romane. Trei dintre publicațiile mele au ca obiect atitudinea Bisericii față de cultura profană și îndeosebi față de educația păgână. Articolele noastre analizează *atitudinea Părinților Bisericii față de educația profană*. aproape toți Părinții Bisericii (de la Origen până la Părinții capadocieni și de la Tertulian până la Fericitul Augustin) se pronunță, în unanimitate, pentru acceptarea educației profane de către creștini. Ei le-au recomandat creștinilor să nu renunțe la studiile profane fără de care n-ar putea aborda studiile religioase. De la Origen și Clement din Alexandria la Sfântul Vasile

cel Mare, de la Tertulian până la Fericitul Augustin, toți Părinții Bisericii proclamă necesitatea unui raport între studiile pregătitoare dobândite în școala păgână și activitatea propriu-zis creștină a inteligenței odată formate.

Părinții Bisericii din secolele IV-V nu s-au preocupat de întemeierea unor școli creștine, ceea ce li se poate imputa, aceștia au întocmit programe de educație de inspirație strict creștină și chiar veritabile tratate de pedagogie creștină. Este cazul Sfântului Ioan Gură de Aur (347-407 d. Hr.) care elaborează primul tratat de pedagogie creștină din întreaga literatură patristică, intitulat *Despre creșterea copiilor*. La rândul său, Fericitul Ieronim (347-420 d. Hr.) va schița, prin 400-402 d. Hr., un program de educație creștină pentru discipola sa Paula. Nu în ultimul rând, Fericitul Augustin (354-430 d. Hr.) are meritul de a concepe pentru prima oară un program de studii superioare de inspirație strict creștină.

Capitolul intitulat *Alte contribuții științifice de istorie bisericească* reunește o serie de contribuții științifice care nu se încadrează în niciuna dintre direcțiile de cercetare prezentate mai sus. Este vorba despre o crestomație intitulată *Merele de Aur. Antologie de documente scrise din epoca Noului Testament* (Timișoara, Ed. Marineasa, 2001). Această lucrare reunește o serie de texte din autorii păgâni (greci și latini) precum și din literatura rabbinică. Textele selectate, care datează din secolele II î. Hr. – II d. Hr., au fost grupate după cronologia autorilor și operelor și clasificate tematic, astfel încât să ofere o imagine de ansamblu a cadrului geografic și istoric și a mediului cultural în sânul căruia au apărut primele comunități creștine și primele scrieri de importanță majoră pentru dezvoltarea Bisericii. În egală măsură, textele selectate relevă modul în care erau percepute religia iudaică și cea creștină, cât și adepții lor de către autorii păgâni din primele două veacuri ale erei noastre. Alte trei articole publicate în 2007 și 2013 abordează teme de *istorie bisericească a Banatului* precum și organizarea bisericească a vlahilor din Balcani.

Partea a treia a tezei de abilitare (III. *Planul de evoluție și dezvoltare a carierei academice. Direcții de cercetare și plan de acțiune*) se structurează două secțiuni. În prima secțiune prezint un plan individual de cercetare științifică; acest plan conține patru proiecte de cercetare pe care îmi propun să le realizez pe termen scurt și mediu, mai precis în următorii cinci ani. În a doua secțiune, schițez principalele direcții de cercetare științifică în care se încadrează proiectele de cercetare propuse potențialilor doctoranzi. Tematica de cercetare propusă se prezintă ca o continuare firească și o aprofundare a activității de cercetare științifică în domeniul Istoriei Bisericii Universale, pe care am desfășurat-o după susținerea tezei de doctorat în teologie.

**“1 DECEMBER 1918” UNIVERSITY OF ALBA IULIA,
FACULTY OF ORTHODOX THEOLOGY**

Byzantine-Roman Empire (313-1204). Interferences, Cooperation and Controversies

- ABSTRACT -

**HABILITATION THESIS
DOMAIN: THEOLOGY**

Candidate:
Assoc. Prof. Dr. Remus Mihai FERARU

Alba Iulia, 2020

Byzantine-Roman Empire (313-1204). Interferences, Cooperation and Controversies

Abstract

The habilitation thesis entitled Church, State and Society in the Byzantine-Roman Empire (313-1204): Interferences, Cooperation and Controversies presents my professional and scientific achievements *obtained throughout* my academic career, focusing on the scholarly *activity* carried out after *earning* the degree of Doctor of Theology in 2012. This thesis also presents an individual short- and medium-term *scientific research plan, as well as* the main scientific research directions *of* the research projects proposed to potential PhD students. *The* thesis is structured in three parts, unequal in *size*; each part is divided into chapters and sub-chapters.

The first part (I. Professional and Scientific Achievements) presents the stages of my professional training and the development of my academic career. Then *follows a presentation of* my teaching activity carried out in the country (main courses taught, teaching responsibilities) and abroad (Erasmus + teaching mobilities carried out at Université d'Angers in 2014, Université de Franche-Comté in Besançon in 2016, 2017, 2018, 2019, 2023 and Université Savoie Mont Blanc in Chambéry in 2023). My professional training *in humanities* (theology, philology and history), as well as my two doctoral degrees in theology and history have allowed me to teach a wide range of courses, seminars and practical courses *integrating in their subject matter* the results of my scientific work. I have also introduced new courses into the curricula of the undergraduate and master's degree programmes I have been teaching since 1997.

The first part of *my habilitation thesis consists of* a quantitative summary of my scientific research activity. The visibility and impact of *my scholarly activity* can be assessed *according to* the appreciation *shown* both *in Romania* and abroad. The visibility of *my scholarly activity* is particularly *reflected by the* two “Andrew W. Mellon” *postdoctoral fellowships* I have been awarded at the Maison des Sciences de l'Homme foundation in Paris (2006, 2008), *by the* two research internships *I carried out* as visiting professor at L'Institut des Sciences et Techniques de l'Antiquité (EA - 4011), Université de Franche-Comté, Besançon and 13 *guest lectures delivered* during *my* teaching and research internships abroad (Université d'Angers, Université de Franche-Comté de Besançon, Université Savoie Mont Blanc). The impact of *my scholarly activity results from* the 115 citations of my works in books, collective volumes and *specialized* journals published in *Romania* and abroad.

In the second part of this thesis (II. *Scientific Research Activity*), I have presented in a reflexive-critical manner my research activity carried out along five main interconnected directions: 1. Church, State and Society in the Roman-Byzantine Empire and the Hungarian Kingdom in the 4th-11th Centuries; 2. Dogma and Heresy. The Contribution of the First Two Ecumenical Synods, of the Fathers and Church Writers to the Elaboration of the Ecclesial Doctrine and Trinitarian Terminology; 3. Church Strictness and Economy in Byzantium between Theory and Practice; 4. The Cult of the Church in the Age of Ecumenical Councils; 5. Christianity and Profane Culture in the First Five Christian Centuries; 6. Other Church History Scholarly Contributions. The research activity specific to each research direction is presented according to the following plan: research objectives and methodology, sources used, status of the bibliography on the topic approached, research plan and results.

My main line of research focuses on analysing the Church and State relations and the implications thereof at the political, ideological, religious and administrative levels. My PhD thesis entitled *The Church and Byzantine State during the Heraclian Dynasty* falls within this research direction, initiated in Romanian research by Pr. Prof. PhD Nicolae Chifăr. More precisely, my research focuses on the dynamics of the Church and State relations in the Roman-Byzantine Empire in the 4th-7th centuries, as well as in the Hungarian Kingdom in the first half of the 11th century.

The Church and State relation during the reign of Constantine the Great is the subject of an article published in 2018. Constantine the Great laid the foundations for the relationship between Church and State, Christian religion being seen as a binding force for the entire existence of the Empire. The emperor understood that favouring Christianity was a necessity for the Roman state in the early 4th century. In his opinion, the Empire's unity of faith ensured its political unity. The Church was a factor reinforcing peace and stability in the Empire. The emperor regarded the Church as an instrument for achieving his goals and treated it as such, defended it as all the other institutions useful to the state, and controlled it so as to fully correspond to the imperial policy.

Constantine the Great's legislation on the family is the subject of our study entitled *The Status of the Family in the Legislation of Emperor Constantine the Great*. Starting with Constantine the Great's reign, the Roman State started to integrate into its legislation some principles of Christian family ethics. The legislative provisions issued by Constantine the Great show his intention to reshape family law and thereby initiate a vast project of moral reconstruction of the Roman society, whose basic cell remains the family.

An article published in 2018 addresses the issue of *Church and State relations in the prefecture of Illyricum in the 6th-7th centuries*. The reign of Emperor Justinian (527-565) was

marked by a harmonious cooperation between the Church and the State. In the emperor's view, the relationship between Church and State was based on the concept of *συμφωνία* (*concord* or *harmony*), perceived as an equality of rights and cooperation between the two powers: secular and ecclesiastical. The establishment of the *Symphonia* doctrine was followed by its putting into practice. Justinian's legislation increasingly extended the bishops' powers in civil administration. In the Byzantine cities of Illyricum, the bishop was the head of the council of municipal notables and their natural representative. At the same time, he plays the role of intermediary between the central power and the municipal administration. In the prefecture of Illyricum, the administrative organisation of the Church is modelled on the political and administrative organisation of the state.

The Church and State Relation during the Heraclian Dynasty (610-715) is the subject of my PhD thesis published in 2016 under the title *Church and State in Byzantium: from Heraclius to Anastasius II (610-715)* (Sibiu, Astra Museum Publishing House / Timișoara, Eurostampa Publishing House). The topic of my doctoral thesis has been further developed in a series of articles and studies published in specialized journals and collective volumes. The doctoral thesis deals with the relations between the *sacerdotium* and *imperium* during the reigns of emperors Heraclius (610-641), Constans II (641-668), Constantine IV (668-685), Justinian II (685-695; 705-711), Philippikos Bardanes (711-713) and Anastasius II (713-715).

In the first decade of Heraclius' reign, the cooperation between the Church and the State was based on the principle of Byzantine *Symphonia* formulated by Emperor Justinian I. The ecclesiastical legislation promulgated by Heraclius confirmed and strengthened the rights and privileges of the Church. Heraclius promoted a firm policy aimed at restoring the unity of the Eastern Church by reconciling Constantinople with the Non-Chalcedonian Churches of the East. The Monothelite heresy was deliberately designed to bring the Monophysites back into the imperial Church. The *Ekthesis* decree by which monothelitism was imposed is a clear expression of imperial *Caesaropapism* and a violation of the principle of Byzantine *Symphonia*. The conflict between Church and State reached its climax during the reign of Constans II. The documents of St. Maximus the Confessor's trial reveal a new vision of the relationship between the Church and the State was progressively established. According to St. Maximus, the dogmas of the Church must under no circumstances be changed for the sake of concessions and compromise, and the emperor must leave the leadership of the Church to the bishops. On the other hand, the emperor is a layman and has no right to make decisions in matters of faith, this being the exclusive business of the Church. These ideas would be put into practice at the Sixth Ecumenical Council of Constantinople (680-681) convened by Emperor Constantine IV.

The Church and State Relation in the Hungarian Kingdom in the first half of the 11th century is the subject of a study published in 2015. This study is intended to capitalize on and interpret the historical information provided by the two sources analysed, namely *The anonymous biography of Bishop Gerard of Cenad (Legenda Sancti Gerhardi episcopi or Vita Sancti Gerardi)* and *Deliberatio*, a theological-philosophical treaty by the same Gerard of Cenad. The problem of the relationship between *sacerdotium* and *imperium* in the Hungarian Kingdom in the 11th century was approached from a historical and theological perspective. Our research starts from the premise that the close relationship between the Church and the Hungarian kingship represents the foundation of the political organization of medieval Hungary. Equally, our research is based on the analysis and interpretation of literary sources.

My scholarly work regarding the contribution of the first two ecumenical councils, as well as of the Church Fathers and writers to the development of ecclesial doctrine and Trinitarian terminology, has resulted in the elaboration and publication of two studies on *the origin, development and meaning of the Nicene-Constantinopolitan Creed* and *the preparation and crystallization of the Trinitarian terminology in the 2nd-4th centuries*. *The Roman-Nicene-Constantinopolitan Creed* is the mother cell of the entire dogmatic development within the Church. It expresses the essence of Christianity. Its roots are to be found in the Holy Scripture and in the confessions of faith formulated by the Apostolic Fathers and some apologists, from which it takes two elements: the reference to the Holy Trinity and the Christological sequence concerning the Saviour Jesus Christ's life, passion, death and resurrection. The Constantinopolitan symbol is a confession of faith liturgical par excellence. With the Second Ecumenical Council of Constantinople, the Constantinopolitan Creed became a "symbol" of the ecclesiastical unity of the Eastern and Western Christianity.

Trinitarian terminology is the subject of a study published in 2015. The dogma of the Holy Trinity has its origins in the Judeo-Christian tradition. The Old Testament prepares the ground for the dogma of the Holy Trinity which is revealed in the New Testament. In the early Church, believers did not question the nature of God or the divine Hypostasis. They simply professed their faith through the *Symbols of Faith* (the Apostolic Symbol, Athanasian Symbol, Jerusalemite Symbol, Alexandrian Symbol, etc.) The question of a God who is *One in being and three in Person* has arisen in the Church since the beginning of the third century. Through the confession of the three divine names, Christians came to question the number of Persons in God's being. The terms used to designate the essence or common being of the Divinity, and the Persons of the Trinity, respectively, were borrowed from Greek philosophical language; they are *οὐσία* (*essence, substance, being*), *ὑπόστασις* (*foundation, base, substructure, sediment, substance*) and *πρόσωπον* (*face, countenance, actor's mask*). Christian writers of the 2nd and 3rd

centuries (Theophilus of Antioch, Origen) laid the foundations of Trinitarian terminology. In the Occident, Tertullian set the Trinitarian language. The long process of elaborating the Trinitarian formula was broadly completed in the second half of the 4th century. The elaboration of the Trinitarian formula was an act of reconciliation, both conceptual and human, which brought unity back to their divided Churches.

Three of my publications deal with the question of ecclesiastical *strictness* and *economy* between theory and practice. Our studies provide some new insights into the definition and application of the principle of ecclesiastical economy by senior clergy involved in the conflict between Church and State.

The Melkite Patriarch, Eulogius of Alexandria (580-607) is the first Christian author to address the issue of ecclesiastical *economy* in depth. Eulogius starts from the premise that there can be no *economy* in matters of dogma. According to Saint Anastasius (630-700), ecclesiastical *economy* is defined as an *exception* to the rigour of law or a deliberate reduction of the rigour of canons granted by condescension (*διὰ σνγκατάβασιν*). Saint Maximus the Confessor starts from the premise that *oikonomia* can never apply in matters of dogma and faith. Patriarch John VI (712-715) associates economy with the idea of *mental restraint* and with that of *dissimulation* of language.

In the 7th century, the Church implemented *economy* in the context of its conflicts with the Byzantine state. In most cases, *oikonomia* expresses the concessions made to imperial power by the Church or the compromises that the members of the clergy accepted as a result of constraint and pressure from the emperor. The Sixth Ecumenical Council (680-681) put into practice the ideas of Saint Maximus the Confessor; the dogmatic definition issued on this occasion forbids the drafting of new confessions of faith with the aim of achieving the religious union with the Jews, pagans or heretics by a compromise (*economy*). In the 7th century, *economy* was used by the Church in the field of worship and especially in the administration of the Holy Misteries.

The teaching on ecclesiastical *economy* appears as fully crystallized in the writings of Saint Theodore the Studite (759-826). In the name of *strictness*, Saint Theodore the Studite rejects all forms of *economy*. The teaching on *economy* formulated by Saint Theodore highlights its rigour and rigidity. In his opinion, *economy* can temper the rigor of the application of canons, but it cannot suspend the application of canonical provisions. However, Saint Theodore also challenges the fact that the use of *economy* is an exclusive right of the Church hierarchy, which cannot decide in a discretionary manner when it comes to the Church's canons. It is also not permitted to cover up an abuse of power by the application of *economy*.

The principle of *economy* was repeatedly evoked in the first half of the 10th century in the context of the conflict between the state and the Church, which involved Emperor Leo VI the Philosopher (886-912) and Patriarch Nicholas the Mystic of Constantinople (901-907; 912-925). Our study intends to present Patriarch Nicholas the Mystic's conception on *economy* and how *economy* was applied in the *tetragamic dispute*. Nicholas the Mystic defines ecclesiastical *economy*; he brings *economy* close to *condescension* (*συγκατάβασις*) or *adaptation* which takes into consideration, above all, the penitent's interest. The Patriarch starts from the premise that a measure of *economy* should not suspend the application of a canon in order to condone error; at the same time, *economy* should only be applied after error (*post factum*) and repentance. Tetragamy (the fourth marriage of Emperor Leo VI) is a classic case of *economy* where a canonical provision previously considered inviolable is breached. The crisis of tetragamy makes it necessary to apply *economy*, which will be resorted to whenever a new conflict breaks out between the Church and the State.

The cult of the Church in the era of the ecumenical councils is the subject of the study entitled *The Cult of Virgin Mary in the 5th-7th Centuries*. The reign of Emperor Marcian (450-457) and Empress Pulcheria (399-453) marks *the first stage in the development of the Mariological cult in Constantinople*. The veneration of Virgin Mary in the Church cult was manifested by the establishment of religious holidays or feast days in the Church calendar, dedicated to the remembrance and honouring of the Blessed Virgin and to the commemoration of the miracles performed by the power of the Blessed Virgin after her assumption. The reigns of Justinian I and Mauricius (582-602) mark *a new stage in the development of the Mariological cult*, a stage characterised by its homogenisation and unification. The 7th century marks *an important stage in the development of the Mariological cult*. In the first half of this century, the Mother of God occupies a central place in the religious life of Constantinople, being honoured as the protector of the imperial capital. The veneration of the Virgin Mary in the Church cult was manifested by the establishment of feast days dedicated to the commemoration of the miracles performed by the power of the Mother of God during the Byzantine-Arab confrontations of 623 and 626. The people of Constantinople commemorated the liberation of the imperial capital from the attack of the Avars in 626 by singing the *Akathist Hymn*, a song of praise and thanksgiving dedicated to Our Lady, to whom the inhabitants of the imperial capital attributed the victory over the Avars and the salvation of the city.

Starting with the second half of the 5th century, Marian iconography reflected the most important aspects of the teaching about the Mother of God, and developed in close relation to the Mariological cult. The Mother of God depicted in the icons from this period, together with her parthenogenesis and divine motherhood, also fulfils the "function" of patroness of the imperial

family and of the entire Empire. The image of the Mother of God and Child on the imperial seals from the second half of the 6th century is a source of legitimisation of imperial authority. From the second half of the 6th century and throughout the following century, the iconography of Virgin Mary illustrates her functions as protector of Constantinople and invincible strategist. At the Vlacherne Church in Constantinople, there is a specific iconographic type of the Mother of God, known as the Mother of God *Blachernitissa*.

One of my research directions is the question of the relations between Christianity and the profane or pagan culture. The term “profane culture” refers to the ancient Greek and Latin culture that developed in the Mediterranean basin during the Greco-Roman Antiquity. Three of my publications deal with the Church's attitude to profane culture and particularly to pagan education. Our articles examine *the attitude of the Church Fathers towards secular education*. Almost all Church Fathers (from Origen to the Cappadocian Fathers and from Tertullian to the Blessed Augustine) are in favour of the acceptance of secular education by Christians. They advised Christians not to give up secular studies without which they could not approach religious studies. From Origen and Clement of Alexandria to Saint Basil the Great, from Tertullian to the Blessed Augustine, all Church Fathers proclaim the necessity of a relationship between the preparatory studies acquired in pagan schools and the actual Christian activity of the intelligence once formed.

The Church Fathers of the 4th-5th centuries were not concerned with founding Christian schools, which can be imputed to them; they prepared education curricula of strictly Christian inspiration and even genuine treatises of Christian pedagogy. This is the case of Saint John Chrysostom (347-407 A.D.), who wrote the first treatise of Christian pedagogy in the whole of patristic literature, entitled *On Raising Children*. In his turn, the Blessed Jerome (347-420 AD) would outline, around 400-402 A.D., a Christian education curriculum for his disciple Paula. Last but not least, the Blessed Augustine (354-430 A.D.) has the merit of having first designed a higher education curriculum of a strictly Christian inspiration.

The chapter entitled *Other Scholarly Contributions to Church History* brings together a number of scholarly contributions that do not fit into any of the research directions outlined above. This is a chrestomathy entitled *Merele de Aur. Antologie de documente scrise din epoca Nouului Testament (Golden Apples. An anthology of written documents from the New Testament era)* (Timisoara, Marineasa Publishing House, 2001), this book brings together a series of texts from pagan authors (Greek and Latin), as well as from the rabbinic literature. The selected texts, dating from the 2nd century B.C. to the 2nd century A.D., have been grouped according to the chronology of authors and works and classified according to their topics so as to provide an overview of the geographical and historical setting and cultural environment in which the first

Christian communities and the first writings of major importance for the development of the Church appeared. The selected texts also reveal how the Jewish and Christian religions and their followers were perceived by the pagan authors in the first two centuries of our era. Three other articles published in 2007 and 2013 address topics referring to *the ecclesiastical history of Banat*, as well as to the church organisation of Balkan Vlachs.

The third part of the habilitation thesis (III. *Academic Career Evolution and Development Plan. Research Directions and Action Plan*) is structured in two sections. In the first section I present an individual scholarly research plan; this plan contains four research projects that I propose to carry out in the short and medium term, more precisely in the next five years. In the second section, I outline the main scholarly research directions in which the research projects proposed to potential PhD students fall. The proposed research topic is presented as a natural continuation and deepening of my scholarly research activity in the field of Universal Church History, which I carried out after my PhD thesis in theology.